

Нестеренко Андрій Олександрович,

доктор філософії,

викладач кафедри рисунка

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

ORCID ID: 0000-0001-9318-6622

nesterenko.andrey2018@gmail.com

ОРНАМЕНТИ XVII–XVIII СТ. В НАСТІННОМУ МАЛЯРСТВІ ДЕРЕВ'ЯНИХ ЦЕРКОВ МАРМАРОЩИНИ

У статті досліджено україно-румунські інтерференції в орнаментах настінного малярства XVII–XVIII ст. в дерев'яних церквах Мармарощини, яка в цей період об'єднувала частини територій Закарпаття та Румунії. Проаналізовано та вперше проведено порівняння орнаментальних мотивів в стінописах церковних споруд в Ончешті, Будешті Джосані, Калінешті-Каєні, Десешті, Ієуд Ділі та ін. в Румунії, з церквами в Крайніково, Олександрівці, Колодному із Закарпатської області. Виявлено регіональні особливості в орнаментальному оздобленні іконографічних композицій, самобутність творчої інтерпретації орнаментів церковними малярами та вплив на структурні елементи візерунків усталених народних традицій. Показано, що орнаментика в стінописах розвивалася паралельно стилізовому розвитку монументального живопису цього періоду, а характерним стало використання в композиційній структурі орнаменту різних стилів. Розкрито спільні мотиви в орнаментальному оздобленні настінного живопису XVII–XVIII ст. в зазначених дерев'яних церквах Мармарощини: перевага рослинних мотивів із різноманітних квітів, пагонів та листя на S-вигинах стеблини; використання смуг із ліній та завитків; широке застосування ромбів; ускладнення геометричних структур рослинними елементами, вписування в геометричні форми стилізованих квітів, листків; контурність, поєднання контрастних кольорів тощо. Визначено регіональні особливості орнаментів в Північній Мармарощині: використання та стилізація колосків, косиці, різноманітних квітів, листя кульбаби, дуба і т. д. із навколишнього природного середовища; в геометричних візерунках широке застосування ромбів, складених з контрастних трикутників, усіяжких зигзагів; поєднання відтінків червоного з чорним, темно-коричневим; синього та золотаво-жовтих кольорів. Встановлено своєрідні риси орнаментів в Південній Мармарощині: часте застосування ромбів, виконаних хвилястою лінією; широкі смуги на S-вигинах стебла різних варіацій рослинного орнаменту із квітів та листя; поява зооморфних мотивів (голуба); використання зображень ангеліків чи серафимів в орнаментальних смугах; контрастність, яскравість, поєднання червоного різних відтінків із насичено темним (чорним) кольором тощо. Дослідження, проведене в статті, поглиблює та розширює картину розвитку орнаментального мистецтва в настінному малярстві XVII–XVIII ст. в дерев'яних церквах Мармарощини.

Ключові слова: орнамент, настінне малярство XVII–XVIII ст., дерев'яні церкви, Північна Мармарощина, Південна Мармарощина, народні традиції.

Nesterenko Andrii. ORNAMENTS OF THE 17TH–18TH CENTURIES IN THE WALL PAINTINGS OF WOODEN CHURCHES OF THE MARMARA REGION

The article examines Ukrainian-Romanian interferences in the ornaments of wall paintings of the 17th–18th centuries in the wooden churches of the Marmara region, which during this period united parts of the territories of Transcarpathia and Romania. The analysis and comparison of ornamental motifs in the murals of church buildings in Oncesti, Budesti Josani, Kalinesti-Caeni, Desesti, Ieud Dili and others from Romania, and in Krajinikovo, Oleksandrivka, Kolodne from the Transcarpathian region were conducted for the first time. Regional features in the ornamental decoration of iconographic compositions, the originality of the creative interpretation of ornaments by church painters, and the influence of established folk traditions on the structural elements of patterns have been identified. It is shown that the ornamentation in the murals developed in parallel with the stylistic development of monumental painting of this period, and the use of ornaments of different styles in the compositional structure became characteristic. Common motifs in the ornamental decoration of wall paintings of the 17th–18th centuries in the mentioned wooden churches of the Marmara region have been revealed: the predominance of plant motifs of various flowers, shoots and leaves on the S-bends of the stem; the use of stripes of lines and curls; the widespread use of rhombuses; the complication of geometric structures with plant elements, the inclusion of stylized flowers

and leaves in geometric shapes; contours, combinations of contrasting colors, etc. Regional features of ornaments in the Northern Marmara region have been identified: the use and stylization of spikelets, braids, various flowers, dandelion leaves, oak leaves, etc. from the surrounding natural environment; in geometric patterns, the widespread use of rhombuses composed of contrasting triangles, all kinds of zigzags; a combination of shades of red with black, dark brown; blue and golden yellow colors. Distinctive features of ornaments in the Southern Marmara region have been established: frequent use of rhombuses made with a wavy line; wide stripes on the S-curves of the stem of various variations of floral ornamentation from flowers and leaves; the appearance of zoomorphic motifs (dove); the use of images of angels or seraphim in ornamental stripes; contrast, brightness, combination of red of various shades with a rich dark (black) color, etc. The research conducted in the article deepens and expands the picture of the development of ornamental art in wall painting of the 17th–18th centuries in the wooden churches of the Marmara region.

Key words: ornament, wall painting of the 17th–18th centuries, wooden churches, Northern Marmara Region, Southern Marmara Region, folk traditions.

Вступ. Мармарощина – історико-географічний регіон, який за часів Другої світової війни розділювався між Підкарпатською Україною (Північна Мармарощина) та Румунію (Південна Мармарощина). Він славиться своїми стародавніми дерев'яними церквами, збудованими переважно із дуба без використання цвяхів з височенними шпильми-вежами та монументальним малярством, що частково збереглося і до сьогодні. Художники-маляри, мандруючи територією, розмальовували стіни та стелі храмів, створюючи самобутні творчі композиції, в яких інтегрувалось поствізантійське минуле з новими європейськими віяннями та місцевими народними традиціями.

Орнаментальне мистецтво в XVII–XVIII ст. в Мармарощині розвивалося під впливом різних національних культур. Саме через особливості свого розташування та багатонаціональний склад населення в церковному настінному живописі цього періоду відображались складні процеси, що відбувалися у сакральному мистецтві. Орнаментика стінописів XVII–XVIII ст. в дерев'яних церквах Мармарощини демонструє певний етап розвитку монументального декоративного мистецтва в художніх культурах України і Румунії, виражаючи вподобання і досягнення свого народу, тому дослідження цього питання є актуальним.

Метою дослідження є вивчення орнаменту в настінних розписах XVII–XVIII ст. в дерев'яних церквах Мармарощини, встановлення україно-румунських впливів та регіональних особливостей; введення до наукового обігу нових даних, отриманих завдяки

проведенню дослідження для розуміння тих мистецьких процесів, які відбувалися в регіоні в художній культурі даного періоду.

Матеріали та методи. У вітчизняній мистецтвознавчій науці немає ґрунтовної інформації стосовно структурної будови, типу, виду орнаментів в контексті настінних розписів XVII–XVIII ст. в дерев'яних церквах Мармарощини. Не розглянуто румуно-закарпатські інтерференції в орнаментальному мистецтві цього періоду. Практично відсутній розгляд динаміки розвитку орнаментальних мотивів, вплив на морфологію орнаменту окремих чинників. Не дивлячись на те, що це був один історичний регіон, і Південна Мармарощина досліджувалася румунськими дослідниками, а Північна Мармарощина – українськими дослідниками, зовсім немає напрацювань, які б поєднали інформацію про розвиток орнаментального мистецтва та його особливості. Часткову інформацію про орнамент в храмі Миколи Чудотворця в Колодному на Закарпатті можна знайти в українського мистецтвознавця Г. Н. Логвина [2, с. 361]. Розвиток орнаментики XVII–XVIII ст. в румунських дерев'яних церквах є більш дослідженим. Серед науковців Румунії слід виділити Анку Поп-Брату, яка проводить стилістичний аналіз розписів та орнаментального оздоблення іконографічних сюжетів в румунських храмах [8]. На сьогодні її працю можна вважати найґрунтовнішою в мистецтвознавстві по темі дослідження.

У статті були використані загальнонаукові методи (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, абстрагування, типологія)

і спеціальні мистецтвознавчі методи (історико-культурологічний, художньо-стилістичний, компаративний) для глибшого розкриття теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Настінний орнамент XVII–XVIII ст. в дерев'яних церквах Мармарошу – надзвичайно цікавий для дослідження. Він демонструє своєрідний синтез поствізантійських, ренесансних та барокових тенденцій у поєднанні з народним мистецтвом; відображає розвиток культури свого народу та репрезентує національну самобутність.

Функції, які орнаментальне оздоблення виконувало в церковному живописі Мармарошу в XVII–XVIII ст., можна виділити у два аспекти: по-перше, орнаментальні смуги чи окремі візерунки слугували для прикраси іконографічних сюжетних сцен та образів, їхні структурні елементи мали своє символічне сакральне значення і виконували роль носіїв інформації для віруючих, які приходили в храм; по-друге, орнаментальна композиція могла виступати самостійним мистецьким твором, створюючи красу для естетичного сприйняття простору. У будь-якому випадку в орнаментальному оздобленні церковні малярі, що зазвичай виконували настінне малювання за замовленням, відображали уподобання та традиції місцевого населення. Тому в деталях орнаменту можна побачити характерні ознаки національної культури певного регіону.

Орнаментів XVII–XVIII ст. в дерев'яних церквах Мармарощини залишилось більше на румунській стороні. Їх стан збереженості є також кращим, ніж у спорудах в Північній Мармарощині, в якій орнаменти можна побачити в храмах Святого Архистратига Михаїла (1668 р.) в Крайниково, Святої Параскеви (1753 р.) в Олександрівці, Святого Миколая Чудотворця в Колодному (1470 р.). В Румунії оздоблення збереглося в Ончешті (XVI ст.), Святої Параскеви в Поєніле-Ізеї (1632 р.), Святого Миколая в Будешті Джосані (1643 р.), Різдва Пресвятої Богородиці в Калінешті-Каєні (1663 р.), Святих Архангелів Михаїла і Гавріїла в Борса дін Джос (1700 р.), Святого Миколая в Кухеа (1718 р.),

Різдва Святого Миколая в Будешті-Сусані (1760 р.), Пресвятої Богородиці в Ієуді (друге десятиріччя XVII ст.), Святої Параскеви в Десешті (приблизно 1770 р.) та інші. Чимало із цих церков включені в список Світової спадщини ЮНЕСКО.

Настінне малювання в Південній Мармарощині датується переважно другою половиною XVIII ст., а розповсюдження декоративних мотивів та принципів їх розміщення відбувалося, найвірогідніше, через ілюстровані церковні книги та потужні центри художників із південної Трансильванії [8, с. 21]. Анка Поп-Брату вказує на поступове ускладнення форми в орнаментах: від простих вузьких рамок, що розмежовують сюжетні сцени в Калінешті-Каєні в 1754 р; округлих медальйонів з пророками та апостолами під напівкруглими гравійованими арками, розділеними колонами, обвитими виноградною лозою з дубовим листям, в Сарбі-Сусані в 1760 р.; до видовжених медальйонів, замкнених в кронштейні, оточених стилізованим дубовим листком, у Будешті в 1760 р. та Десешті в 1780 р., колон з бароковим веретеном та капітелом у формі тюльпана, обвитих виноградною лозою [8, с. 41]. В Ієуді «мотиви заповнюють простір, у своєрідному «жаху порожнечі», не залишаючи жодної поверхні неоздбленою (голови ангелів чергуються з листям і квітами, розташованими вздовж вигнутої лінії з хвилеподібним рухом, квіти та дубове листя, розміщені на лінії сусідніх волют; невеликі графічні акценти на задньому плані сцен; монументальні колони з сильно вигнутими веретенами)» [8, с. 42].

Невідомо, коли виконувався живопис в церкві в Ончешті. Є фрагментарно збережене настінне малювання, в якому присутні прості лінійні геометричні орнаменти, виконані широкою темною лінією (іл. 1), та не ускладнені смуги із завитків (іл. 2), характерні ренесансному періоду.

Іконографічні сцени в церкві в Калінешті-Каєні, виконані Олександром Понегольським, прикрашені різноманітними геометричними та рослинними орнаментами: зигзагоподібною лінією, зигзагоподібною

Рис. 1. Лінійний орнамент в Ончешті [9]

Рис. 2. Смуги із завитків в Ончешті [9]

Рис. 3. Орнамент в Калінешті-Касні [9]

лінією з чередуванням квітів (іл. 3), широкими смугами на S-вигинах стебла із чередуванням стилізованих квітів та листя (іл. 4); більш ускладнені з перетином S-ліній з квітами та листям (іл. 5).

Орнаменти позначені лініями червоно-теракотового та темно-коричневого кольору. Стіни розмежовані простими ромбами, виконаними на теракотово-цегляному тлі темною лінією, або на світлому тлі візерунком із темних завитків. В малюванні багато прикрас у вигляді різних закруток, невеликих квітів біля образів та сцен. Орнаментальні смуги по горизонталі розділяють реєстри, візерунок проходить по колонам між апостолами й пророками. Простежується, що художник намагався задекорувати

будь-яке вільне місце. Письмо досить спрощене, по-народному наївне.

В настінному живописі в Будешті-Сусані, автором якого також є Олександр Понегольський, орнаментом розмежовано края стіни, реєстри та сюжети. По колонам між Богородицею та пророками здійснюється виноградна лоза, медальйони обрамлені стилізованими листями. Між другим і третім реєстрами проходить широка смужка рослинного орнаменту із чередування квітів та листя, обведених темним контуром, на світлому тлі (іл. 6). «Деїсус» з апостолами розділені колонами, які прикрашені простим лінійним геометричним орнаментом (іл. 7).

Іконографічні сюжети та образи 1762 р. в Будешті Джосані прикрашені ромбами,

Рис. 4. Рослинний орнамент в Калінешті-Касні [9]

Рис. 5. Рослинний орнамент в Калінешті-Касні [9]

Рис. 6. Рослинний орнамент в Будешті-Сусані [9]
Рис. 7. Геометричний орнамент в Будешті-Сусані [9]

Рис. 8. Ромби в орнаменті в Будешті Джосані [9]

Рис. 9. Рослинний орнамент з мотивом тюльпану в Будешті Джосані [9]

виконаними червоною хвилястою лінією на світлому тлі (іл. 8); завитками та вертикальними лініями; широкою горизонтальною смугою із чергування на S-лінії різних квітів (є мотив тюльпану) із листям та виноградом (іл. 9); розлогою вертикальною смугою з мотивами тюльпану з чергуванням на S-стебліні квітів та листя (іл. 10); візерунком із темно-червоних квітів та зеленого листя з темним контуром з обох боків сцен (іл. 11) тощо. Тут зустрічають складні орнаменти, які вже свідчать про панування барокового стилю. В малюванні можна простежити смужку орнаменту із зооморфними мотивами: в рапорті є зображення голуба. Обширний

орнамент із великих квітів та листя проходить в нижній частині стіни (іл. 12).

Розписи в Ісуд Ділі виконані Олександром Понегольським у 1782 р. [8, с. 32]. В малюванні багато різноманітного орнаменту: смужки із завитків, намальованих світлою лінією на теракотовому фоні чи темною лінією на світлому тлі (подібні до завитків в церкві в Крайниково) (іл. 13); на колонах – темні хвилясті лінії (подібні до горизонтальної смужки між регістрами у наві в Крайниково) (іл. 14); між стінами – геометричний орнамент з квітами, окресленими темною лінією, на світлому фоні чи із ромбів; деякі сцени розділені смугою із овалів (олами

Рис. 10. Рослинний орнамент в Будешті Джосані [9]

Рис. 11. Рослинний орнамент в Будешті Джосані [9]

Рис. 12. Рослинний орнамент в Будешті Джосані [9]

Рис. 13. Смужка із завитків в Ісуд Ділі [9]

Рис. 14. Хвилясті лінії в Ісуд Ділі [9]

Рис. 15. Рослинний орнамент із ангеликами в Ісуд Ділі [9]

Рис. 16. Ряд серафимів в Ісуд Ділі [9]

Рис. 17. Рослинний орнамент з мотивом тюльпану в Десешті [9]

Рис. 18. Діагональні зигзагоподібні кольорові полоси в Десешті [9]

Рис. 19. Ромби в орнаменті в Посніле-Ізеї [9]

орнаментований медальйон із зображенням «Новозавітної Трійці» на склепінні нави в церкві в Колодному).

Під сценою «Розп'яття» на S-лінії можна побачити цікавий орнамент із чергування квітів і листя із ангеликами (іл. 15). В оздобленні спостерігаються: візерунки із хвилястих ромбів на колонах (як в Будешті Джосані); чотирьохпелюсткові квіти в ромбах, багато завитків та ряд серафимів, що утворюють своєрідний орнамент (іл. 16).

Автором малювання в Десешті на долині Валя Марей вважається Раду Мунтяну [8, с. 43]. Іконографічні сцени тут прикрашені різноманітними квітами, серед яких часто зустрічаються мотиви тюльпану, що чередуються з декоративними листями на усіляких S-вигинах стебла (іл. 17).

Під стрічкою із тюльпанів можна побачити геометричні діагональні зигзагоподібні кольорові полоси (іл. 18). В настінному малюванні багато орнаментального оздоблення, навіть сюжетні сцени прикрашені декоративними квітами, зірками та іншими елементами. «І сцени, і персонажі у них скоріше зіставлені, ніж пов'язані композиційно; єдиний ефект досягається за рахунок декоративного ритму, закладеного загалом» [8, с. 47]. Кольорова гама яскрава, різноманітна: насичена відтінками синього кольору,

який часто чергується з темно-червоними та жовтими кольорами.

Розписи в церкві в Посніле-Ізеї в 1785 р. виконав Раду Мунтяну, а в 1794 р. – місцевий художник, еkleктичний стиль якого поєднав традиційні відголоски із новаторськими елементами епохи [8, с. 92]. Тут ми бачимо в оздобленні багато ромбів, виконаних темно-червоною чи світло-червоною хвилястою лінією, подекуди з чередуванням з темною лінією, вони розміщені і по горизонталі і по вертикалі (іл. 19, 20, 21).

Зустрічаються декоровані квіти різного розміру, а також візерунок із завитків. У східній частині можна побачити графічно-лінійний орнамент з оригінальними китицями винограду (іл. 22).

В церкві в Борса дін Джос розписи виконані в 1775 р. невідомим автором [8, с. 90]. Анка Поп-Брату зазначає, що малювання художника мало пов'язане з традиціями історичного регіону Марамуреш, а іконографічна програма відрізняється від програм в інших церквах цього краю [8, с. 90]. По колонам можна побачити простий орнамент у вигляді стилізованих гілок, листка та квітки. «Сцени розділені простими білими рамками або колонами, виконаними в перспективі, по яких обвиваються виноградні лози; подекуди зустрічаються широкі фігіві

Рис. 20. Ромби в орнаменті в Посніле-Ізеї [9]

Рис. 21. Ромби в орнаменті в Посніле-Ізеї [9]

Рис. 22. Графічно-лінійний орнамент з виноградом в Посніле-Ізеї [9]

Рис. 23. Зооморфний орнамент в Борса дін Джос [9]

Рис. 24. Ренесансний орнамент із завитків в Борса дін Джос [9]

дерева, прикрашені звисаючими рослинами та голубами» [8, с. 91] (іл. 23). Над образами та сюжетами – симетрична орнаментальна композиція із завитків періоду ренесансу (іл. 24). Стрічка меандру із хвилястих ліній має подібність до смужки в Крайниково (іл. 25).

В церкві в Кухеа (сьогодні Богдан Вода) розписи датуються 1754 р. [8, с. 50]. Тут переважають рослинні мотиви: чередування на вигинах стебла різноманітних квітів, декорованого листя, подекуди з виноградом чи головою ангела тощо (іл. 26). Візерунки виконані на світлому фоні, вони розміщені полосами над і під сценами та образами, а також по краям стін. Анка Поп-Брату пише, що рослинні мотиви є варіаціями на одну і ту ж тему, листя і квіти мають прототип плюща та маку і виконані досить реалістично [8, с. 56]. Виступаючі балки розмальовані квітковим орнаментом (іл. 27). Зустрічаються геометричні мотиви: смуги зигзагоподібних ліній коричнево-цегляного кольору на

світлому тлі, вертикальні широкі різнокольорові лінії тощо. В малюванні поєднуються ренесансні та барокові орнаменти.

Загалом для орнаментів в румунських церквах характерно: застосування ромбів, часто виконаних хвилястою лінією; використання смуг із ліній чи завитків; широке застосування геометричних мотивів; ускладнення геометричних структур рослинними елементами; поява зооморфних мотивів, які можуть поєднуватися з геометричними мотивами; контрастність, яскравість, поєднання червоного різних відтінків із насичено темним (чорним) кольором тощо.

В Північній Мармарошині найстаршою є церква в Колодному, малювання у вітварі датуються другою половиною XVII ст. Розписи практично знищені, проте простежується орнамент із виноградної лози. В наві розписи XVIII ст. збереглися трохи краще, тож можна побачити різноманітні геометричні мотиви: горизонтальні смуги

Рис. 25. Стрічка меандру із хвилястих ліній в Борса дін Джос [9]

Рис. 26. Рослинний орнамент в Кухеа [9]

Рис. 27. Квітковий орнамент в Кухеа [9]

Рис. 28. Геометричний орнамент в Колодному [4]

Рис. 29. Меандровий орнамент в Крайниково [5]

Рис. 30. Орнамент із завитків в Олександрівці [6]

Рис. 31. Стилїзована квітка в Олександрівці [6]

Рис. 32. Колона, оповита виноградною лозою в Олександрівці [6]

із видовжених ромбів, що складаються з контрастних трикутників (коричнево-теракотового та світло-жовтого), що в українському народному орнаменті асоціюються із земним та небесним (іл. 28); на стелі – смуги із коротких ліній, розміщених у шахматному порядку та смуги із чередуванням контрастних за кольором ліній (іл. 28). Медальйон із зображенням «Новозавітної Трійці» орнаментований овалами (символом безперервності життя, магічним оберегом від зла) на синьо-сірому тлі. Медальйони євангелістів прикрашені зигзагами, що подібні до улюбленого українського зображення «косиці». Широке застосування елементу «зигзаг» в орнаменті є відмінним атрибутом закарпатської народної вишивки. Смерекова гілка – могла зображатися подібними зигзагоподібними лініями з вищим виступом по центру. Можна відмітити, що для цього часу було характерним відображення церковними майстрами в структурних елементах орнаменту народних уподобань: стилізованих зубчастолістих листків кульбаби, дубу, різноманітних квітів із природного середовища.

В церкві в Крайниково у наві – смуга меандрового орнаменту у вигляді безкінечних хвилястих ліній (символ безкінечності та життєдайної сили), з'єднаних між собою (іл. 29). Порівняння із подібними орнаментами в румунських церквах показує, що в Крайниково він виконаний витонченіше. Інші візерунки важко ідентифікувати, проте можна побачити, що оздоблення практично відсутнє. У вітварі спостерігаються залишки орнаменту, зроблені широкою лінією. Стильове виконання їх подібне до орнаментального обрамлення в настінних розписах в церкві Святого Юра в Дрогобичі. На південній стіні наві в Крайниково зберігся образ Святого Миколая в обрамленні стилізованого листа, подібного до обрамлення образу Святого Петра в церкві Зіслання Святого Духа в Потеличі (XVII ст.). Це свідчить про тісні зв'язки Закарпаття з іншими українськими територіями.

В церкві в Олександрівці в бабинці простежується ренесансний орнамент із завитків,

виконаний лініями цегляного кольору (іл. 30). Всі медальйони в бабинці прикрашені простим лінійним візерунком, близьким до елементу «косиці». Між стіною та стелею можна побачити широку смужку із чергування декоративних великих квітів (можливо, синього чи світло-зеленуватого кольору). На стелі також простежуються залишки рослинного орнаменту із темними чотирьохпелюстковими квітами та синіми хвилястими лініями, але рапорт візерунку не читається. У наві між медальйонами можна побачити орнаментальну вертикальну смужку із ромбоподібних фігур з червоною косою сіткою, що перекликається з трельяжем епохи рококо. На стелі наві змальовані поодинокі стилізовані квіти (троянди чи мальви) темно-червоного кольору (іл. 31). У вітварі образи святих розділені між собою колонами, оповитими виноградною лозою (іл. 32).

Аналіз орнаментальних композицій в Північній Мармарощині показує: їх структура часто поєднує різностильові елементи; вони мають спільні мотиви із румунськими візерунками (зустрічаються ромби, завитки, кривулі тощо); спостерігається поєднання геометричних та рослинних мотивів. Проте, можна виділити регіональні особливості орнаментів в стінописах Північної Мармарощини: активне використання мотивів із навколишнього природного середовища: колоски, косиці, листя кульбаби, дуба, гілки смереки і т. д.; застосування ромбів, складених з контрастних трикутників; усілякі зигзаги; поєднання контрастних кольорів, відтінків червоного з чорним, темно-коричневим, синього та золотаво-жовтих кольорів.

Висновки. Аналіз орнаментів в настінному малюванні XVII–XVIII ст. в дерев'яних церквах Мармарощини свідчить про співіснування різних стильових елементів: поряд з ренесансним орнаментом в структурі починають проявлятися барокові риси, елементи ускладнюються, зливаються, посилюється їх стилізація, S-лінія набирає манірності, в колористиці збільшується контрастність й яскравість. Найбільш поширеними складовими в орнаменті залишаються мотиви візантійського аканту, який відтворюється в надзвичайно

різноманітних пластичних формах. Характерною особливістю цього періоду стає збільшення декоративності живопису, що передається у намаганні церковними малярами максимально прикрасити орнаментами іконографічні композиції, особливо це спостерігається в церквах Південної частини Мармарощини в другій половині XVIII ст.

Проте, не дивлячись на те, що в XVII–XVIII ст. Мармарощина була одним історичним регіоном, в досліджуваних церквах в Північній та Південній частині території загалом відмінне орнаментальне оздоблення. Мотив аканту, чотирьохпелюсткових квіток, виноградної лози є спільним для обох сторін. В церквах в Будешті Джосані, Калінешті-Каєні, Ієуді та деяких інших орнамент можна назвати візуально найбільш подібним до закарпатського. Автором цих розписів є українець за своїм походженням Олександр Понегольський, який працював в Південній Мармарощині, але не знаходиться відомостей про те, чи працював він в Північній Мармарощині. Зображення «зигзагу», «косиці» в орнаментах, що

є характерним народним елементом Закарпаття, відсутні в стінописах Румунії, але в церкві Борса дін Джос та Будешті Джосані з'являються зооморфні мотиви: зображення голуба в поєднанні з рослинним мотивом, чого немає на Закарпатті.

Переважають в настінному малюванні у всіх церквах Мармарощини в орнаментах рослинні мотиви, проте стилізація квітів та листя настільки є різноманітною, що ідентичних рапортів орнаменту не знаходиться, є незначні збіжності в геометричних формах, проте виконання також відмінне. В Південній Мармарощині в багатьох церквах зустрічається мотив ромбів, виконаних хвилястою лінією. В Північній частині немає подібних візерунків, зустрічаються ромби, але вони вирішені зовсім по-іншому: розділені навпіл і половинки залиті локально кольором, або заповнені мілкою ромбоподібною сіткою, що ближче до європейського впливу. Тут прослідковується яскраво виражена різниця між народами Румунії і Закарпатської України, тому можна стверджувати, що орнамент є дійсно відображенням народних традицій.

Література:

1. Історія декоративного мистецтва України: у 5т./ НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Т. Рильського; гол. редкол. Г. Скрипник; наук. ред. Т. Кара-Васильєва. Київ : ІМФЕ НАНУ, 2007. Т. 2: Мистецтво XVII–XVIII століття. 334 с.
2. Логвин Г. Н. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки. К.: Мистецтво, 1968. 463с.
3. Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва/ ред.кол.: П. Жолтовський, Ю. Лащук, О. Чарновський; відп. ред.: Я. Запаско. Львів: ЛНУ, 1969. 192 с.
4. Спадщина. Колодне. Церква Миколая Чудотворця. 1470. Експедиція 2020 року. URL: <https://uaaheritage.blogspot.com/2023/03/1470-2020.html> (дата звернення: 02.01.2026).
5. Спадщина. Крайниково. Михайлівська церква. Українські Архітектурні Пам'ятки. Спадщина: блог. 11.11.2023. URL: <https://uaaheritage.blogspot.com/2023/11/1668-1666-2020.html> (дата звернення: 07.01.2026).
6. Спадщина. Олександрівка. Церква Св. Параскеви. Експедиція 2015 (Ре-мастер 2020). Українські Архітектурні Пам'ятки. Спадщина: блог. 10.11.2023. URL: <https://uaaheritage.blogspot.com/2023/11/2015-2020.html> (дата звернення: 07.01.2026).
7. Стінопис українських православних храмів XVIIIст. Нариси з історії українського мистецтва. URL: <https://ukrartstory.com.ua/tekst-statti-24/xviii-ct-wall-painting-of-ukrainian-orthodox-churches.html> (дата звернення: 07.01.2026)
8. Pop-Bratu, A. (1982). Pictura murală maramureșeană. Meșteri zugrăvi și interferențe stilistice. București: Meridiane.
9. Țetcu Mircea Rareș URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/User:%C8%9Aetcu_Mircea_Rare%C8%99 (дата звернення: 04.02.2026).

References:

1. Skrypnyk, H., & Kara-Vasylieva, T. (Eds.). (2007). *Istoriia dekoratyvnoho mystetstva Ukrainy* [History of decorative art of Ukraine] (Vol.2 of5). Kyiv: IMFE NANU. [In Ukrainian].
2. Lohvyn, H. N. (1968). *Po Ukraini. Starodavni mystetski pamiatky*. [Across Ukraine. Ancient art monuments]. Kyiv: Mystetstvo, 463. [in Ukrainian].
3. Zholtovskiy, P., Lashchuk, Yu., & Charnovskyi, O. (Eds.). (1969). *Narysy z istorii ukrainskoho dekoratyvno-prykladnoho mystetstva* [Essays on the history of Ukrainian decorative and applied art]. Lviv: LNU. [In Ukrainian].
4. Spadshchyna. Kolodne. Tserkva Mykolaia Chudotvortsia. 1470. Ekspedytsiia 2020 roku [Heritage. Kolodne. Church of St. Nicholas the Wonderworker. 1470. Expedition 2020] Retrieved February 11, 2026, from <https://uaaheritage.blogspot.com/2023/03/1470-2020.html> [In Ukrainian].
5. Spadshchyna. Krainykovo. Mykhailivska tserkva [Heritage. Kra-jnykovo. St.Michael's Church]. (2023, November11). *Ukrainski Arkhitekturni Pam'iatky. Spadshchyna* [Blog]. Retrieved February 16, 2026, from <https://uaaheritage.blogspot.com/2023/11/1668-1666-2020.html> [In Ukrainian].
6. Spadshchyna. Oleksandrivka. Tserkva Sv.Paraskevy. Ek-spedytsiia 2015 (Re-master 2020) [Heritage. Oleksandrivka. St.Paraskeva Church. Expedition 2015 (Re-master 2020)]. (2023, November10). *Ukrainski Arkhitekturni Pam'iatky. Spadshchyna* [Blog]. Retrieved February 25, 2026, from <https://uaaheritage.blogspot.com/2023/11/2015-2020.html> [In Ukrainian].
7. Stinopys ukrainskykh pravoslavnykh khramiv XVIII st. [Wall paintings of Ukrainian Orthodox churches of the 18thcentury]. (n.d.). *Narysy z istorii ukrainskoho mystetstva*. Retrieved February 18, 2026, from <https://ukrartstory.com.ua/tekst-statti-24/xviii-ct-wall-painting-of-ukrainian-orthodox-churches.html> [In Ukrainian].
8. Pop-Bratu, A. (1982). *Пістура муралă марамурешанă. Меşteri зуґрави şi интерференţe стилістиче* [Mural painting from Maramures. Master painters and stylistic interferences] Bucureşti: Meridiane. [In Romanian].
9. Tercy Mircea Pareş [Tetcu Mircea Rares] Retrieved February 04, 2026, from https://commons.wikimedia.org/wiki/User:%C8%9Aetcu_Mircea_Rare%C8%99 [In Romanian].

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.04.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)